

Torre de la Guíxola

Sant Salvador de Guardiola

Ubicació

Comarca: Bages
Lloc/Adreça: Coll d'Arbós, turó de la Guíxola
Emplaçament Ctra. BP-1101 al km. 10,3 camí direcció E uns 150 m, seguir per camps fins trobar antic camí tallat.
Alçada: 427

Coordenades:

Latitud: 41.67348
Longitud: 1.79142
UTM Est (X): 399397
UTM Nord (Y): 4614230

Classificació

Número de fitxa 08098-400
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Edifici
Estil / època: Contemporani
Segle XIX
Estat de conservació Regular
Notes de conservació: L'estructura es troba malmesa ja que va patir a causa de l'obertura d'una porta a la planta baixa. La construcció ha sofert desprendiments, les bigues estan podrides, etc. Les obertures: portes, finestres i espitlleres estan ben elimitades i presenten diverses patologies. Les façanes es troben en estat ruïnós i el fossat que envolta la torre és ple de bardisses
Protecció Legal
Observacions protecció: BCIL / Immobile / 6786-I / Acord Ple Consell Comarcal / 24/03/2014
Número inventari 36846
Generalitat i altres inventaris
Accés Fàcil
Ús actual: Sense ús

Titularitat	Privada
Titular:	08097A004000070000EI
Fitxes associades:	
<u>Bassa del mas Puig de l'Escuder</u>	
Autoria de la fitxa	Jordi Piñero Subirana
Data de registre de la fitxa:	dt., 15/03/2016 - 01:00

Descripció

Torre de la línia de telègraf òptic construïda a mitjan del segle XIX, molt probablement al lloc on prèviament hi havia una torre medieval. Està situada en un petit turonet de 420 m envoltat per bosc, en una posició estratègica prop de la carretera de can Maçana (BP-1101). És una torre quadrada de tipus militar, amb un cos rectangular defensiu d'avantguarda i amb la particularitat d'estar encerclada per una fossat. Es troba en estat ruïnós, i consta de planta baixa més dos pisos. L'últim, ja esfondrat, deixa entreveure la seva continuació en forma de torre circular que estava acabada amb un terrat on hi havia instal·lat el mecanisme de comunicació telegràfica. Les façanes exteriors estan formades per pedra més o menys escairada combinades amb fragments de maó i tàpia. La façana principal (al sud) té un gran finestral quadrat que, com era habitual, servia de porta d'accés mitjançant una escala de fusta que es retirava. A la resta de murs hi trobem diverses espitlleres. Els tres pisos estan separats per una cornisa feta amb una doble línia de lloses. Les dimensions interiors formen un quadrat de quatre metres de costats, i a l'interior els murs estan arrebossats. El cos afegit defensiu està situat al cantó N-O i s'adossa a la meitat del mur. Mesura 9,5 x 4,5 metres i conserva quatre espitlleres. No s'hi aprecia cap porta i, pel que sembla, només tenia un pis. A tot el perímetre la torre té un espectacular fossat de cinc metres d'amplada i 2 de fondària, el qual conforma un rectangle irregular. Per salvar-lo hi devia haver un pont llevadís. Està excavat a la roca i, en algun punt, conserva un folre o mur de contenció. L'existència d'un fossat en una torre del telègraf òptic és una particularitat força atípica, tot i que es coneix algun altres cas que també en tenia.

La de la Guíxola era una torre "frontissa" que enllaçava dues línies: la de Barcelona a Lleida (passant per coll Maçana), i la de Solsona a Manresa. Era la torre número 25 de la primera i la número 29 de la segona. Les torres més pròximes eren les de can Maçana o Ferran (al Bruc) i la de Manresa (situada al castell de Puigterrà). A més, la torre de la Guíxola defensava i controlava el coll de can Maçana, una de les principals vies de comunicació del segle XIX.

La torre de la Guíxola té un paral·lel molt clar amb la torre dels Soldats, d'Avinyó.

Observacions:

Element inclòs al catàleg de béns a protegir del POUM (P6).

També està inclosa en l'Inventari del Patrimoni Industrial de Catalunya (IPIC), que manté el Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya (Mnactec).

També és coneguda com a Torre del Brunet.

(Continuació Història). L'escuder feia l'aprenentatge per ésser armat cavaller i restava al servei del castlà (CAPDEVILA, 2006: 18, 19, 23). El 1256 Bernat de Guardiola i la seva muller Sància van vendre al prior del monestir de Montserrat el mas Podio o Puig, fent excepció de la torre de guaita. Això deixa clar que mas i torre eren dues construccions diferents. El mateix any Guillem de Guardiola lliurà a Montserrat la resta de drets que encara tenia sobre el mas Puig, amb l'excepció d'un quart del delme (CAPDEVILA, 2006: 78). Des de llavors la senyoria del mas pertanyia, doncs, al monestir de Montserrat. L'any 1318, el monestir va alliberar del seu domini a Guillerma perquè pogués abandonar la casa paterna (CAPDEVILA, 2006: 75). Més tard, en un establiment del mas a Pere de Puig, es fa esment explícit dels anomenats mals usos, entre els qual hi ha el dret de remença. És l'únic cas en què es té constància dels mals usos a Guardiola (CAPDEVILA, 2006: 63). Al final del s.XIII i principi del

XIV el rector de la parròquia de Sant Salvador era Pere Puig (de Podio), originari d'aquest mas. El 1773 el mas havia pres el nom de la Guíxola i encara era habitat (CAPDEVILA, 2006: 18). Durant la Guerra del Francès van matar a Marganell un home d'aquesta casa, el qual indica que a inicis del s.XIX encara era habitada. La relació del mas amb la torre de la Guíxola és força directa: sembla que la torre es trobava en la mateixa heretat del mas però acollia una altra família, els Guíxol, que també tenia funcions militars. El 1258 la torre és anomenada amb el nom de la Guíxola i hi havia instal·lada la família de Nathalis Ça Guíxol, pagesos que també complien funcions de vigilància. A finals del XIII Ponç de Rajadell, senyor del castell de Guardiola, ven al seu castlà Pau de Guardiola el mas-torre Ça Guíxol. La família Ça Guíxol, possiblement de la baixa noblesa local, desenvolupava segurament aquestes funcions militars de forma hereditària. El fet que les dues famílies, els Guíxol i els Puig, tinguessin vinculacions militars, explicaria les dues construccions defensives del Turó. Ja al segle XIX, en el mateix lloc, s'hi construï la torre del telègraf. Capdevila considerava que podia tenir fonaments medievals, tesi que no es pot descartar. La torre actual és una construcció nova i homogènia típica de les torres de telegrafia. El cos adossat també sembla contemporani a aquest moment, igual que el fossat, que és una obra perfectament adaptada a la nova torre. L'existència de fossat en una torre del telègraf és un fet atípic, però no únic, i en el nostre cas, podria estar condicionat per l'existència del possible fossat medieval anterior. A mitjan S.XIX es va establir a tot l'Estat un bon nombre de línies de telegrafia òptica que partien radialment de Madrid. Primer es va construir una xarxa civil, i poc després s'impulsà una xarxa militar, motivada sobretot arran de les guerres carlines. La xarxa catalana va ser ideada pel Capità General de Catalunya Manuel Pavía i construïda pel brigadier José Maria Mathé, el qual va aplicar un sistema amb característiques pròpies: el telègraf estava situat al terrat de les torres i el mecanisme de comunicació es basava en un seguit de combinacions en la posició d'una bola i una barra, que es traduïa en valors numèrics i després es descodificava mitjançant un diccionari. La construcció de la xarxa es va fer en dos anys, del 1848 al 1849, però aquesta va tenir una vida molt curta. Oficialment es va donar de baixa el 1862, tot i que abans ja havia quedat obsoleta per l'entrada en funcionament del telègraf elèctric. La torre de la Guíxola es va construir en aquests anys. Les torres militars seguien una tipologia molt similar, i estaven pintades exteriorment.

Història

L'historiador Jaume CAPDEVILA (2006) en el seu llibre sobre el castell de Guardiola sosté que en època medieval el sistema de defensa estava format pel castell i dues torres complementàries, una situada a l'est i una altra a l'oest del terme. Tanmateix, la ubicació concreta de les dues torres dona peu a una certa confusió. Capdevila situava la del costat oest, erròniament, al mas Enric de la Torre. En realitat es trobava molt a prop, en el jaciment que hem anomenat Torre medieval i mas Antic. Pel que fa a la torre del costat est, considerem que la hipòtesi més probable és que estigués situada en el mateix emplaçament que l'actual torre de la Guíxola. La construcció actual és una torre del telègraf òptic del segle XIX. Però en aquest mateix lloc ja hi hauria una torre medieval, de la qual no n'haurien quedat vestigis físics. Aquesta torre est es trobava molt a prop i en certa manera vinculada a un mas, el Puig de l'Escuder. La documentació deixa clar que es tractava de dues construccions pròximes però separades. Les característiques del turó de la Guíxola, on hi havia els dos emplaçaments, també és un factor més que aporta confusió. Es tracta d'un turó allargassat amb dos pics, un a l'est i un altre a l'oest, separats per uns 150 m, i en cada un d'ells s'aixecava una torre. A partir del que es desprèn de la documentació, la hipòtesi més plausible és la que hem indicat. A l'extrem est del turó hi havia el mas Puig de l'Escuder: un mas que també té característiques turriformes i no es pot descartar que complís igualment funcions defensives, atès que es trobava en el punt més elevat d'un dels extrems del turó. Més tard esdevindria una casa de pagès ja més a l'ús. A l'extrem oest del turó de la Guíxola hi ha la torre del telègraf. Aquesta es va construir molt probablement en el mateix lloc on hi havia la torre medieval, que tenia el mateix nom. El fet que les dues torres estiguessin emplaçades al flanc oest del turó obeeix al fet que podien controlar millor el pas del camí i posteriorment carretera de can Maçana. A més, des d'aquest

punt la torre tenia connexió visual amb el castell de Guardiola.

La torre de la Guíxola apareix documentada en diversos documents medievals. L'historiador Albert BENET (1985: 69) esmenta una guardiola que apareix en la descripció de l'antic terme de Manresa de l'any 978 i que ell situa en un altre turó, de 401 m prop de Coll d'Arboç. Però per la lògica geogràfica de la descripció del terme és perfectament plausible que es tracti de la torre de la Guíxola. Considerem que aquest primer esment de la torre és altament probable però no segura. En la documentació a partir del s.XIII estudiada per Capdevila la torre ja apareix molt més clarament amb el nom de la Guíxola. L'altra torre que defensava el terme per ponent, al seu torn, apareix en els documents com a Turri o Antic de Turri (terme referit a un mas) i està documentada també a partir del segle XIII. Tanmateix, sembla lògic suposar que les dues eren més antigues i van originar-se en el moment en què es bastí l'estructura de defensa feudal, entre els segles X-XI. Cada torre controlava una de les dues vies principals d'accés cap a les terres de frontera, en direcció sud-est: la torre de llevant es trobava a la vora del que més endavant es coneixerà com a camí de can Maçana, que ja existia en època alt-medieval, mentre que la torre de ponent és relativament propera al camí ral d'Igualada (PIÑERO, 2013). La funció de vigilància militar que feien els responsables d'aquestes torres es convertí en hereditària, i les famílies van entrar a formar part de la petita noblesa local (CAPDEVILA, 2006: 17). Tornant al mas Puig de l'Escuder, aquest apareix amb el nom llatinitzat de Podio en documents del s.XIII. Hi vivia una nissaga d'escuders del castell de Guardiola. Tradicionalment, un membre de la família Puig (Podio) feia d'escuder del castlà, un càrrec que es transformà en hereditari i passà a formar part de la baixa noblesa. (Continua a Observacions)

Bibliografia

- BENET CLARÀ, Albert (1985) Història de Manresa, dels orígens al segle XI, Manresa, p. 69.
- AGUILAR PÉREZ, Antonio; MARTÍNEZ LORENTE, Gaspar (2003). "La telegrafía óptica en Cataluña. Estado de la cuestión", Revista electrónica de geografía y ciencias sociales, Universidad de Barcelona. Scripta Nova.
- CAPDEVILA I PLANS, Jaume (2006). Castell de Guardiola. Els orígens de Sant Salvador de Guardiola. Segles X-XIV, Centre Excursionista de la Comarca del Bages, Manresa, p. 9-10, 17-19, 23, 24, 33, 34, 63, 75, 78, 158.
- MENÉNDEZ PABLO, F. Xavier (2014). Expedient de declaració de la Torre de la Guíxola (Sant Salvador de Guardiola, Bages) com a Bé Cultural d'Interès Local. Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona (treball inèdit).
- OLIVARES I PONTI, David (1997). La fortificació de la comarca del Bages en temps de les guerres carlines, Centre Excursionista de la Comarca del Bages (Premi Excursionisme 1994), Manresa.
- PERARNAU, Jaume; LEN, Lluís (1999). "La xarxa de telegrafia òptica de la Catalunya central", Arqueologia de comunicació. Actes de les IV Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Girona 1977. Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya. Barcelona, p. 547-556.
- PERARNAU, Jaume; LEN, Lluís (2004). La telegrafia òptica a Catalunya. Rafael Dalmau Editors. Patrimoni industrial. Temes, 1.
- PIÑERO SUBIRANA, Jordi (2013). La carretera de can Maçana. Recerca historiogràfica sobre els antics camins de l'àrea sud-oest de Manresa. Ajuntament de Manresa-Urbanisme, Secció de Paisatge (treball inèdit).
- SITJES I MOLINS, Xavier (2007). L'enginyeria militar vuitcentista al Bages, Centre Excursionista de la Comarca del Bages (Premi Excursionisme, Convocatòria Lacetània 2005), Manresa.
- Web Catalunya Medieval. Castells, Torres, Fortificacions i altres construccions. Hi ha una entrada "Torre del Telègraf - La Guíxola - Sant Salvador de Guardiola /Bages" amb una descripció recent (visita 23.11.2013). [Http://www.catalunyamedieval.es/torre-del-telegraf-la-guixola-sant-salvador-de...](http://www.catalunyamedieval.es/torre-del-telegraf-la-guixola-sant-salvador-de...)
- UECANOIA - Club
- <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.499737233419392.1073741825.26...>

